

Bild: RONNY MALM

Brandkronad kungsfågel häckar ända uppe i Svealand numera. I södra Europa föredrar arten lövskog med korkekar, men här uppe i norr kan granplanteringar gå an.

DEN BRANDKRONADE

– EXPANSIV MINSTING MED BARSK UPPSYN

Näst minst i landet med eldfångd hjässa och växande territorium. Den nordliga randpopulationen har flyttat fram positionerna med i snitt två mil om året, alltsedan den fabulösa häckningen i Slottsskogen 2007.

TEXT: HAMPUS LYBECK

HAMPUS.LYBECK@GOF.NU

SÅ VAR DET DAGS att stifta närmare bekantskap med ännu en av våra bejädrade vänner. Till skillnad från förra numrets svarta stork så har aktuell art, brandkronad kungsfågel, sett en ökande trend i landet, från att hos Brehm i andra svenska utgåva (1875) inte ens omnämnas, till att 2016 uppskattas till nära 10 000 par – bara i Skåne. Således knökar den ned gärdsmysen från platsen som Sveriges näst minsta fågel (även om en del källor gör gällande att storleksförhållandet kungsfågeln emellan skulle vara det omvända).

HUR DET NU LIGGER till med den saken så är den brandkronade kungsfågeln (i skådarsammanhang ofta förkortad till ”BK”) precis som sin här vanligare kusin en ganska gröngrå skapelse, dock med något klarare nyanser och skarpare kontraster. Ansiktsteckningen är kanske den främsta skillnaden – medan den vanliga kungsfågeln är närmast jämngrå med pepparkornsöga som ger ett näpet och

milt utseende, så gör BK:ns vita ögonbryn och svarta ögonstreck att den får en barskare uppsyn. Som namnet antyder tenderar brandkronade kungsfåglar också ha något mera orange i sitt gula hjässa-band.

KUNGSFÅGLARNAS SLÄKTSKAP MED ANDRA små mossgröna fåglar är ett spörsmål som under långa perioder var föremål för diskussion. På Linnés tid ansågs den brandkronade kungsfågeln vara en variant av den vanliga, och de totades ihop och bokfördes som *Motacilla regulus*. Genom den holländske biologen Coenraad Jacob Temmincks försorg fick vår brandkronade vän artstatus 1820. Vid den tiden ansågs kungsfåglar höra till sångarnas muntra skara och följaktligen fick den namnet *Sylvia ignicapilla*. Eventuellt ansågs kungsfågeln under någon tid också vara mesar eftersom de ofta sågs i mestågen vintertid. Vid tiden för andra svenska upplagan av Brehms *Djurens Lif* (1875)

” På tyska heter den Sommergoldhähnchen – ”sommarguld-tupp”

som nämndes ovan (ett utmärkt verk för sådana här artporträtt eftersom det finns inskannat på nätet, gratis tillgängligt), där brandkronad kungsfågel alltså inte omnämns, hade kungsfågeln till sist placerats i det egna släktet *Regulus* inom familjen lövsångarelika (*Phylloscopidae*) vilken delades med släktet *Phylloscopus* (idag *Phylloscopus* förstås), med välbekanta svenska sångarter som *skogsknettern*, *lövsmygen*, och *grankäxan*. I modern tid placeras kungsfågeln i egna familjen *Regulidae*, men lövsångarna i *Phylloscopus* anses alltjämt vara bland deras närmaste släktingar. Ironiskt nog vill en del taxonomer bryta ut den art i *Phylloscopus* som mest liknar en kungsfågel, nämligen kungsfågelsångaren, samt ett antal närbesläktade arter som tidigare betraktades som underarter till densamma och ytterligare några arter som häckar från Himalaya och norrut, till det egna släktet *Abornis*.

KIKAR VI SÅ NÄRMARE på själva släktet *Regulus* så återfinns där sex arter. Förutom kungsfågel och brandkronad även gulkronad och rödkronad kungsfågel från Nord- och Mellanamerika, och så ö-endemerna Madeirakungsfågel och Taiwan-kungsfågel. Madeirakungsfågeln är mycket lik brandkronad kungsfågel och räknades förr som en underart till denna. Även den så kallade kanarie-kungsfågeln ansågs förr vara en underart av brandkronad, men fick status som god art, varefter den sedermera kommit att betraktas som två underarter till vanlig kungsfågel. Så kan det gå ...

Taiwan-kungsfågeln har också den på grund av sitt utseende misstänkts vara en underart till brandkronad kungsfågel, men har genetiskt visat sig stå närmare asiatiska underarter av vanlig kungsfågel. Den nordamerikanska rödkronade kungsfågeln däremot är så olik övriga arter (färg, storlek och det faktum att hjässbandet är rött och inte gult) att en del överväger att flytta arten till ett eget släkte. Vidare bevisar ett fossilt fynd förhistorisk förekomst av den nu utdöda arten *Regulus bulgaricus* för två miljoner år sedan. Denna fossila art betraktas som en förfader till brandkronad kungsfågel, från vars linje den vanliga kungsfågeln knoppades av för ungefär en miljon år sen.

I SIN NOMINATFORM ÅTERFINNS den brandkronade kungsfågeln över större delen av Europa samt i ett antal smärre områden åt mindre Asien till – alltså ett mycket mindre utbredningsområde än för kungsfågeln, som har ungefär samma europeiska utbredning men även bebor norra Eurasien bort till Himalaya, samt delar av Kina, Korea och Japan. På Balearerna och i nordvästra Afrika häckar brandkronad kungsfågel av underarten *balearicus* och populationerna i Kaukasus och på Krim beskrevs relativt nyligen som separata underarter, även om

de allt som oftast fortfarande inkluderas i nominatformen. Om artens spridning norrut kan konstateras att den kring 50-talets mitt, enligt *A Field Guide to the Birds of Britain and Europe* (som författarna för övrigt dedikerar till sina svårt prövade hustrur) sågs tillfälligt i Danmark, men ej säkert setts häcka där, medan den 1990 förärade Skåne inte mindre än två konstaterade häckningar. Under de följande 20 åren gjordes enstaka häckningsfynd, inklusive några blandäktenskap med vanlig kungsfågel. Längre var den publikfriande häckningen i Slotsskogen 2007 den nordligaste kända, men i dagsläget, med arten etablerad som häckfågel i stora delar av södra Sverige, har det förekommit att den häckat långt upp i Svealand.

Den nordliga randpopulationen har således flyttat fram positionerna med i snitt två mil om året, på ett ungefär. Till viss del tycks brandkronade kungsfågeln framgång i Sverige bero på dess benägenhet att finna en miljö som övrigt villebråd anser vederstygglig, nämligen skogsplanteringen, tämligen fördragsam. Det är en annan taktik än på kontinenten där de båda arterna kungsfågel undviker konkurrens genom att kungsfågeln föredrar barrträd, medan brandkronad har en dragning åt lövskog, i synnerhet korrek där sådan finnes.

BRANDKRONAD KUNGSFÅGELS NÄRVARO i folkloristiken är lite vagare än hos många andra fåglar, eftersom den inte förrän 1820 skildes ut som egen art. Därmed kan hjälten i den gamla Aisoposfabeln om när en liten fågel gömde sig bland kungsoörnens fjädrar och på så sätt lyckades flyga högst när inte örnen orkade längre, precis lika gärna vara brandkronad som vanlig kungsfågel, då bägge arter förekommer i Grekland och antagligen gjorde det under antiken också. Eftersom det slarvades mer med arttillhörigheter förr om åren finns det också en viss möjlig-

Illustration: HAMPUS LYBECK

När brandkronad kungsfågel visar sin hjässa blir namnet extra begripligt.

Bild: RONNY MALM

het att det kan ha varit gärdsmyg som åsyftades (ett bestående problem – kör man det spanska ordet för kungsfågel, *reyezuelo*, genom Google Translate kommer gärdsmyg ut på andra sidan, trots att gärdsmyg heter *chochín*). Både Aristoteles och Plinius den äldre anger gärdsmyg som fåglarnas konung (som ju heter *Zaunkönig* – staketkung, på tyska). Det blir inte lättare av att BK tydligen fordom kallats *Fire-crested Wren* på engelska. En möjlig anledning till hela förvirringen är att gärdsmyg på gammal grekiska heter *basileus* – kung, medan kungsfågel heter *basiliskos* – liten kung.

OCH MED DEN SMIDIGA glidningen kan det ju vara lämpligt att grotta ner sig i ytterligare en liten kista av den outsinliga skatt som heter fågelnamn. Det svenska trivialnamnet brandkronad kungsfågel är som så ofta annars sakligt, rättfram, en smula tråkigt. Som nyetablerad har arten förstås haft svårt att skaffa sig intressanta folkliga namn. Släktesnamnet *Regulus* är helt enkelt diminutiv av *Rex* – kung, medan artepitetet *ignicapilla* kommer av latinets *ignis* och *capillus* – eld respektive hår. På grund av missförstånd kring latinsk grammatik angavs artepitetet före 2010 eller så oftast som *ignicapillus*, men det är alltså fel. Temat med eldfångd huvudknopp går igen i flera språk. Svenskan för-

stås, och engelskans *Firecrest*, men även till exempel norskans *rødtoppfuglekonge* och färöiskans *Reyðknokkatur titlingskongur*. På tyska heter den *Sommergoldhähnchen* – ”sommarguldtupp” med diminutiv (medan vanlig kungsfågel heter *Wintergoldhähnchen*) medan den på spanska kallas *reyezuelo listado* – randig kungsfågel.

JÄMFÖRT MED KUNGSFÅGELN HAR brandkronad kungsfågel som sagt ett lite mindre utbredningsområde, och har på sina håll gått tillbaka, troligen på grund av habitatförlust. Den explosiva expansionen norr och söderut under de senaste 60 åren eller så gör emellertid att inget hot mot artens fortlevnad bedöms föreligga i dagsläget.

Men även om det är en fantastisk liten fågel att få uppleva, så kan vän av ordning kanske inte riktigt låta bli att oroa sig för varthän det barkar och varför? Om varmare klimat ligger bakom arters expansion norröver så förtas det roliga kanske lite av att andra arter inte längre finner miljön passande och dör ut. Men då den brandkronade kungsfågeln inte med omedelbar tydlighet konkurrerar med så värst många andra redan etablerade fåglar i landet utan verkar ha hittat en outnyttjad nisch, så kanske vi kan vänta ett litet tag med att oroa oss. 🌱

Både Aristoteles och Plinius den äldre anger gärdsmyg som fåglarnas konung